

פרשת תזריע

**וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֹּר עָלֶיהָ וְטָהַר מִמָּקָר
דְּמִיָּה זֹאת תֹּוֹרַת הַיִּלָּדֹת לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָּה: (פרק
י"ב פסוק ז')**

והקריבו. למדך שאין מעכזה לאכול בקדשים
אלא אחד מהם. ואי זה הוא, זה חטאת, שנאמר
וכפר עליה הכהן וטהרה, מי שהוא צא לכפר,
בו הטהרה תלויה: וטהרה. מכלל קעד כאן
קרויה טמאה: (רש"י):

בא כהן והציץ

במסכת עבודה זרה דף מ"א ע"ב איתא והתניא
אמר ר' יהודה מעשה בשפחתו של מציק אחד
ברימון שהטילה נפל לבור ובא כהן והציץ לידע
אם זכר אם נקבה ובא מעשה לפני חכמים
וטיהרוהו מפני שחולדה וברדלס מצוין שם
וכו', ברייתא זו מובאת גם **במסכת פסחים** דף ט
ע"ב ובמסכת נדה דף ט"ו ע"ב,

בשלש מקומות אלו מסביר רש"י כל פעם בלשון
אחר וכפי שיובא לקמן,

בפסחים - ובא כהן והציץ. על שפת הבור: לידע
אם זכר אם נקבה. וכהן קרוב או מבני הבית
היה ושלחוהו שם להגיד לאמו מה טיבו ותבחין
בין טומאת וטהרת זכר לימי טומאת וטהרת
נקבה ולא נזכר [צ"ל נזהר (גליון)] אותו כהן על
אזהרת לנפש לא יטמא והציץ בו בבור והנפל לא
ראה וטיהרוהו ממאהיל על המת:

בעבודה זרה - והציץ בו. על שפת הבור לידע אם
זכר: כהן. חכם ומורה הוראה הוה ונתכוין
להורות לה ישיבת ימי הטומאה וימי טהרה:

בנדה - אם זכר הוא כו'. כהן חכם היה ומורה
הוראות ומתכוין להורות לה ימי טומאה
וטהרה אי נמי שגורה אצלו בבית ונוגעת
בתרומתו ורוצה להזהר ממנה כל ימי טומאתה
וי"א לידע אימתי יהא זמן הבאת קרבנה אם
יארע במשמרתו אם לאו ולא סבירא לי דבשביל
תור [צ"ל עור (גליון)] עולה {נ"ל דצ"ל "תור
ועולה" והכוונה לקרבן תור/יונה לחטאת שכל
בשרה לכהנים והעולה רק העור לכהנים -
אב"ר} אחת לכולה משמרה לא עייל האי כהן
נפשיה להכי ועוד שהרי היא יכולה לאחר
קרבנה כל זמן שתראה וגם לשון ראשון אינו
נראה דאי חכם הוא כלום הוא בא להאחיל
ולעבור על לאו דטומאת מת אלא כהן עם הארץ
היה או קטן ושגרתו אשה להציץ ולראות:
וטהרוהו. מאהל המת:

בהקדם לדיקדוק בדברי רש"י והעולה מכל
מקום באיזה כהן עסקינן, שהרי הדבר אינו
מובן כל כך איך כהן שמוזהר על הלאו של לנפש
לא יטמא, מכניס את עצמו לחשש טומאה לעיין
לדעת איזה נפל זה זכר או נקיבה,

הנה התוספות באלו המקומות מסבירים
שמדובר בכהן שוטה וכלשונם בפסחים - ואומר
ר"י דכהן שוטה היה דאפילו אם נאמר של
גבירתה היה וכהן זה קרוב היה לא היה לו
ליטמא דאמרינן בתורת כהנים דאין כהן
מטמא לנפלים דדומיא דאביו ואמו בעינן בני
קיימא ועוד דכאן לא היה לצורך המת:
ומדבריהם עולה קצת תימא על לשון רש"י
בפסחים דכהן "קרוב" היה שאפשר לטעות
קצת בכוונתו בזה,

עוד אפשר קצת להקשות על דברי תוספות
שמעמיד המעשה בכהן שוטה, מדוע שלחוהו
לבדוק וכפי שנאמר בענין אחר בברייתא בנדה
דף י"ג תנו רבנן כהן שוטה מטבילין אותו
ומאכילין אותו תרומה לערב ומשמרין אותו

קטן ושגרתו אשה כו' עכ"ל נראה מדבריו לקיים פירוש שפירש שגרה אצלו בבית כו' ואפשר להתקיים פירוש זה דכיון דלא ידע כהן עם הארץ זה מלהזהר ולעבור על לאו טומאת מת לא ידע גם כן להזהר ממנה כל ימי טומאתה אבל אשת חבר שיגרתו מטעם זה שהיתה השפחה שגורה בביתה ורצתה להזהר ממנה ימי טומאתה ואשת חבר זה אילו ידעה שעם הארץ או הקטן כהן הוא ודאי גם כן שלא היתה שגרתו אלא דאפשר שלא ידעה שהוא כהן וק"ל עכ"ד

ונראה להעמיד ולחזק יסוד העולה מדברי רש"י בכמה מקומות שמפרש בכל מקום מעין אותו ענין המדובר במסכת זו וכדומה, ובענינינו הרי שהדבר ברור שהנכתב בגמרא מן המעשה שהיה הוא שכהן הציץ לבדוק אם זכר או נקיבה, שאר הפרטים איזה כהן מי שלחו וכדומה הרי שמזה שהברייתא לא כתבה בפירוש סימן שאין נפק"מ איך להעמיד המעשה שהיה, ועל פי זה נאמר שבכל מקום רש"י פירש ממך הענין :

במסכת פסחים – סוגית הגמרא היא בענין בדיקת חמץ ובנוגע לגרירת חולדה ע"כ השווה רש"י המעשה בפרטים נוספים דהבודק חמץ הוא אחד מן בני הבית בדרך כלל ע"כ כתב שהכהן קרוב או מן בני הבית, והוא גם כן יודע על שכיחות החולדה, וכתב רש"י הלשון להגיד לאמו לשון נופל על לשון והגדת לבנד, וכן האשה עצמה "אמו" של התינוק רצתה להבחין ולדעת ימי טהרתה וטומאתה, והכהן הזה רצה להזהר באמת מן הטומאה על כן הציץ על שפת הבור ולא על פי הבור ממש, ובטעות לא נזהר והאהיל על הבור ועל כן נסתפק, וכפי שרש"י ממשיך שלא נזהר והציץ בו בבור, ומכאן נדייק שבתחילה רצה להציץ משפת הבור בלי להיטמא, ואחר כך לא נזהר והציץ בבור עצמו. (ג"כ נוכל ללמוד מכך שהבודק יכול לבקש מאחר שישתכל בשפת בור ויציץ אם יש חמץ),

וכו' ובוודאי שאסור לשלוח כהן שוטה למקום שחיישינן שמא יטמא,

ובכן נבוא אל הקודש לעולה מדברי רש"י ובראשית על מהות כהן זה :

בפסחים - הכהן קרוב או מבני הבית

בעבודה זרה – כהן חכם ומורה הוראה

בנדה – פותח בכהן חכם ומורה הוראה, מביא יש אומרים סתם כהן שחושב על מה שיעלה בחלקו לכשתביא קרבנה, דוחה זה שאין סברה לומר שבשביל כך ילך כהן לבדוק דבר זה, דוחה את מה שפתח דגם כהן חכם לא יבוא להאיל ולעבור על לאו, מסיק שבכהן קטן או עם הארץ עסקינן ושגרתו אישה להציץ ולבדוק,

עוד נראה שבפסחים ובעבודה זרה מסביר רש"י והציץ – על שפת הבור ובנדה לא ציין זאת ולכאורה הוא דבור ברור מאליו מהלשון הציץ שזה משפת הבור (ואין צ"ל שלא נכנס לבור),

דיקדוק נוסף המבדיל בין המקומות שבפסחים ציין רש"י מי שלחו - בני הבית שלחוהו להגיד לאמו (של הנפל) וכו' , בעבודה זרה לא כתב כלום, ובנדה כתב ושגרתו אשה להציץ ולבדוק, ועוד דבר המבדיל בינותם שבעבודה זרה רש"י לא מסביר איך הכהן נכנס לספק במקום חשש טומאה משא"כ בפסחים שמסביר שלא נזהר ובנדה שהיה עם הארץ או קטן ועל כן לא נזהר,

חילוק נוסף בין המקומות הוא הסיבה שלשמה הציץ הכהן, בפסחים - להגיד לאמו מה טיבו ותבחין בין טומאת וטהרת זכר לימי טומאת וטהרת נקבה, בעבודה זרה – להורות לה, בנדה – להציץ ולראות.

והמהרש"א במסכת נדה מוכיח מלשון רש"י דמי ששלחתו לא ידעה שהוא כהן, וז"ל : בפרש"י בד"ה אם זכר כו' וגם לשון ראשון אינו נראה דאי חכם כו' אלא כהן עם הארץ היה או

לא הפך לבן והסגיר הפהן את הנגע שבצעת ימים:
(פרק י"ג פסוקים ג-ד)

וסער נגע הפך לבן. מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע, ומעוט סער שנים: עמק מעור בשרו. כל מראה לבן עמק הוא, כמראה חמה עמוקה מן הכלל: וטמא אהו. יאמר לו טמא אהו, שסער לבן סימן טמאה הוא גזרת הכתוב: (ד) ועמק אין מראה. לא ידעתי פרוש: והסגיר. יסגירנו צבית אחד ולא יראה עד סוף הסבוע, ויוכיחו סימנים עליו: (רש"י)

מסכת שבועות דף ה ע"א

מראות נגעים שנים שהם ארבעה

רש"י ד"ה שנים שהן ארבעה. מראה לשון זכר הוא להכי תנן להו כלשון זכר כדכתיב (יחזקאל א) מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה' וגו':

רש"י במסכת שבת כותב שמראה לשון זכר וע"כ משנה התנא את לשונו מלשון נקיבה שנים שהן ארבע שכתובים גבי שבועות וידיעות ויציאות, וכן תוס' בדף ב' עמוד א בד"ה מראות נגעים מסבירים גם שמראה לשון זכר ומביא את הפסוק אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה, והנה רש"י בדף ה' במסכתנו חוזר ומסביר שמראה לשון זכר ומביא פסוק מיחזקאל בחזיון מעשה המרכבה, ואף רש"י כותב וגו' שפירושו שכל הפסוק נוגע לענינינו,

בראשית הדברים צריך להבין למה כל כך צריך וחשוב להסביר את שינוי הלשון מנקיבה לזכר, שהן תוס' והן רש"י נזקקו לפרש ואף להביא ראיה שמראה לשון זכר,

במסכת עבודה זרה – מדובר בספק על הטומאה החמורה ביותר והנצרכים להבדל ממנה והוא טומאת עבודה זרה וסוגיית הגמרא אם ספק מוציא מדי וודאי וכנגדה בהיפוך הקדוש ביותר כהן חכם ומורה הוראה, וגם כאן טרח רש"י לומר דהציץ על שפת הבור (והוסיף רש"י בד"ה והציץ "בו" ופירש דהוא על שפת הבור, בשונה מפסחים שבד"ה כתב ובא כהן והציץ) דבאמת רצה להיזהר מן הטומאה אלא שזה תפקידו להורות הלכה, וכן כיוון "להורות לה" הלכה למעשה, ואחר שהציץ נסתפק שמא האהיל על הבור, ורש"י כאן לא כתב שאר פרטים מי שלחו וכדומה, וכן רש"י לא מוריד בכהוא זה מקדושתו וזהירותו של הכהן שיתכן שבאמת לא מוכח שאהיל על הבור, אלא מחמת קדושתו וזהירו נסתפק אח"כ שמא נטמא, ובאמת אינו נפק"מ לכאן שאר פרטי המעשה, מי שלחו וכד'.

במסכת נדה – סוגיית הגמרא טהרת אשה לבעלה והן הן גם לידע ימי טומאה וטהרה וגם זהירות בטהרות לכהנים כפי שמובא שם במשניות הקודמים בדף יג ע"כ ביקש רש"י לברר כל הפרטים העולים מזה המעשה לידע מי שלחו ולמה שלחו וכפי שדייק גם המהרש"א, ששלחתו הגבירה בעלת הבית לבדוק את נפל השפחה כדי שתוכל להיזהר ממנה לשמור את טהרותיה, וע"כ כתב רש"י להציץ ולראות סתם כי זאת ידיעה שאיננה קשורה לאם הנפל עצמו שהוא ימי טומאה וטהרה החמורות, ומכאן נלמד דין שלצורך בירור זה אם זכר או נקיבה לצורך זהירות בטהרות אפשר לשלוח קטן או עם הארץ, ולכן רש"י כאן לא כתב שהציץ על שפת הבור שהרי עם הארץ או קטן היה והציץ על פי הבור ממש שלא נזהר כלל.

וְרָאָה הַפֶּהן אֶת הַנֶּגַע בְּעוֹר הַבָּשָׂר וְשָׁעַר בִּנְגַע הַפֶּה לִבְן וּמֵרָאָה הַנֶּגַע עִמָּק מְעוֹר בְּשׂוֹר נִגַּע צָרַעַת הוּא וְרָאָהּ הַפֶּהן וְטָמֵא אָתּוּ : וְאִם בִּהְרֵת לִבְנָה הוּא בְּעוֹר בְּשׂוֹר וְעִמָּק אֵין מֵרָאָה מִן הָעוֹר וְשָׁעַרָה

למראה מוחלט בן ארבעה גוונים צבעים, אלא לדימוי המראה לארבעה גוונים שונים, וליתר בהירות אם מראה הצרעת היא מוחלטת ואיננה תלויה בעיני המסתכל הרי שאין הדבר היה תלוי בכהן, אבל צרעת כידוע היא לפי מראה עיני הכהן והוא מחליט לאן לשייך את מראה הנגע ולאיזה מארבעת הגוונים לדמותו והוא נראות הנגע ומראה זה הוא לשון זכר תמיד שהוא הנראות מבחינת הצבע,

וכן נראה מפורש במשניות נגעים פרק ב - משנה א בְּהִרְתָּ עֵצָה נִרְאִיתָ בְּגֶרְמָנִי פֶּהָה, וְהִפְּקָהּ בְּכּוֹשִׁי עֵצָה. הרי לנו שבנראות הצבע עסקינן ולא במראה מוחלט.

הפסוק ביחזקאל מגדיר במדויק ענין זה ואגב כך נבין גם את ההבדל שבין המראה שרואה יחזקאל ושאר הנביאים למראה שרואה משה רבינו כמראה מוחלט, דבר זה מתבטא היטיב בפסוקים אלו: ויאמר, שמעו-נא דבריי; אם-יהיה, נביאכם יקוק "במראה" אליו אתוודע, בחלום אדבר-בו. ז לא-כן, עבדי משה: בכל-ביתי, נאמן הוא. ח פה אל-פה אדבר-בו, ו"מראה" ולא בחידות, ותמונת יקוק, יביט; ומדוע לא יראתם, לדבר בעבדי במשה,

(וכן איתא ברש"י בפרק זה ביחזקאל **מראות א-להים**. על שם שלא היה רואה באספקלריא מאירה קורא אותה מראות אלהים כעין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממש רבינו הוא שנאמר וביד הנביאי' אדמ' (הושע י"ב))

והנה הפסוק שהביא רש"י מיחזקאל יתבאר התאמתו המדויק בדרך הפרד"ס

- פשט - מראה הנגה פירושו כנראות = צבע הנגה כן הוא מראה כבוד ה' כמו הנראות של צבע הנגה שהוא לבן בהק (והוא גם מראה הצרעת) ואפשר גם לצרף

ובדברי רש"י נתמה שמביא ראיה מפסוק בנביא כשיש פסוק מפורש בתורה והרי אין זה מדרכו בשאר מקומות שביא ראיה ללשון חכמים מפסוק בתנ"ך מביא בדרך כלל את הפעם הראשונה שמופיע לשון זה בתורה, ואם מביא ממקום אחר הרי שיש דברים בגו וביותר כשמביא מנ"ך כשיש פסוק בתורה,

ובהבנת עומק פירושו של רש"י שבהבאת פסוק זה וזניחת הפסוק שתוספת הביא, יוסבר בדרך נפלאה כוונת התנא בשינוי הלשון בדווקא,

הנה ידוע שיש כמה וכמה מילים בלשון הקודש שהם בלשון זכר ביחיד ובריבוי פעמים בלשון זכר ופעמים בלשון נקיבה כגון אבא - אבות, מחנה - מחנות מחנים, והנה הנגעים עצמם הם לשון זכר, ובתורה מדובר בהם גם בלשון זכר וגם בלשון נקיבה פשה הנגע, פשתה, אדמדמת, עמד הנגע, צרעת, וע"כ שהתנא כתב מראות נגעים היה יכול להמשיך גם כן כמו השאר בלשון נקיבה, אלא שהתנא שינה במכוון להבין שמדבר בדווקא על "מראה" וצריך להבין מה הוא מראה,

ומכאן יתברר מדוע לא נקט רש"י את הפסוק של תוספות שהרי כעין לשון זה ממש מופיע בלשון נקיבה בדניאל ד ואראה את המראה הגדולה הזאת (ועיין גם במאירי) אמנם הניקוד של המילה מראה משתנה בין זכר בסגול תחת האל"ף, לנקיבה בפתח תחת האל"ף, אבל הריבוי של שניהם הוא מראות וא"כ בוודאי שיכל התנא להמשיך בלשון נקיבה שהרי מדובר על נגע צרעת שהוא ג"כ לשון נקיבה,

ומכאן נבוא לבאר את המושג מראה שיש לו שני צורות הבנה, מראה של הדבר עצמו, שאותו רואה כל אחד והוא מוחלט, למראה שהכוונה איך הדבר נראה שהוא לא דבר מוחלט והוא כפי עיני המסתכל למה הוא מדמה את מה שרואה, ומראות נגעים שכאן אין הכוונה

בהקדם להבאת דברי רש"י וספירת אתיותו ותיבותיו המדויקים להפליא, נתבונן וננסה לפרש מאמר זה של בית מדרשו של רבי ישמעאל, ותורף הדברים שמאחר ובמקום אחד שהוא הפסוק הנאמר גבי "נגעים" פירט הכתוב בגד צמר בגד פשתים אף במקום שלא פירט וכתב בגד סתם נלמד בבנין אב שאף בגד זה יכול להיות מב' מינים הללו בלבד – צמר ופשתים, ואם כן נשאלת השאילה האם הכלל הזה אכן תקף באופן מוחלט לכל מקום שכתוב בתורה בגד, ואף באיסור לא תחבל בגד אלמנה נדייק ונאמר שהאיסור הוא רק בגד צמר או פשתים ואם הוא עשוי ממשי למשל אין את האיסור, והרי הדברים ברורים ומחוזרים כשמלה שלא יתכן כדבר הזה ובוודאי האיסור לא תחבול כולל כל סוגי הבגדים,

עוד תעלה השאילה האם כל מקום שכתוב בתורה שחייבים "בכיבוס בגדים" כגוף השורף את אפר הפרה, וטהרת הלוויים ועוד, האם יש גם כן פטור מכיבוס לבגדים שהם לא מצמר ופשתים, ומשאילה זו נעבור לדברי רש"י ואכן נראה שבין הדברים שהביא שנאמר בהם בגד סתם לא הזכיר שום פסוק המדבר מכיבוס בגדים והלא רבים הם, אלא שגם בזה צריך לומר שהכיבוס הוא לכל מיני הבגדים, דהרי טומאתם היא לא מדין נגיעת האדם הטמא בבגד אלא מדין בגדים שלבש באותה שעה, דהרי שרץ הנוגע בבגד רק הבגד עצמו טמא אבל הבגד שיהיה מתחת בגד זה אינו טמא משא"כ אדם הלובש אפילו עשרה בגדים שאין נוגעים בגופו כלל ומתחייב בכיבוס בגדים כגון השורף אפר פרה או אף הנושא נבילה הרי שכל הבגדים אף מה שלא נגעו בבשרו חייבים בכיבוס מדין בגדים שלבש, ואם כן קשה לומר שהם נכללים בפטור מטבילה כשאננם עשויין מצמר ופשתים, ולכן מוכרח להיות הסבר פשוט מסבר אוזן מה הוא הכלל שאמר רבי ישמעאל, על כן נלך לפרשנ-דתא מרא דתלמודא רש"י הקדוש,

לתחילת הפסוק כמראה הקשת כן הוא מראה הנגה, צבע הקשת הוא כל הצבעים, ולמעשה צבע לבן אינו צבע ממשי אלא השתקפות של כל צבעי הקשת.

• רמז - כמראה הנגה לשון נופל על לשון כמראה הנגע

• דרש – מראה הנגה הוא מראה שמסמל דבר והיפוכו מראה כבוד ה' קדושה, וקליפת נוגה ההיפך כן נגע צרעת שנגע וענג מתהפכים וסיד ההיכל המקום הקדוש ביותר נבחר כדוגמא למראה טומאה.

• סוד – כמראה הנגה וכו' עיין במצודות על פסוק זה שמתאר את מראה זה כמראה הנחזה ביציאת הקב"ה מבית המקדש, מובא במפרשים שמעשה מרכבה בעולם היצירה הוא בית המקדש, וכן מובא בגמרא על מראה הבזק הנאמר במעשה מרכבה שהוא ריצת הכהנים על הכבש, ומסירת מזרקי הכסף וכו' ואפשר שאכן מראה הנגה הוא מראה סיד ההיכל שהוא אחד ממראות הנגעים, ובית המקדש השני נחרב מפני לשון הרע, במהרה יבנה אמן

וְהַכֹּהֵן כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרַעַת בְּבֶגֶד צֹמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים: (פרק י"ג פסוק מ"ז)

מסכת שבת דף כו:

הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם

איתא בגמרא בשבת דף כ"ו ע"ב דתני דבי רבי ישמעאל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהן צמר ופשתים מה להלן צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים.

שבסדר המקראות. ד. ציצית, (שבסדר המקראות הוא בא אחר שכבת זרע).

עוד נראה ברש"י חלוקה נוספת בדרך הבאת הדברים שבתחילה מביא כגון טומאת שרצים וטומאת מת וחוזר לפרט דכתיב בטומאת שרצים או בגד וכו' ומדוע לא פתח מיד בטומאת שרצים כתיב וכו' במת וכו' בשכבת זרע וכו'.

דיוק נוסף שלגבי שכבת זרע כתב "וכן" ואח"כ כותב "ו"בציצית,

עוד נראה שגבי שכבת זרע מביא יותר תיבות מלשון הפסוק ואף כותב וגו' משא"כ בשאר שהביא אלו תבות בלבד,

והנה יעלה יציץ ויפרח פירוש מאמר רבי ישמעאל מתוך דברי רש"י בדיקדוק, והסברו תחילה: הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם - הכוונה לכל המקומות בהם בגדים נאמרו כפרט או מיעוט ואינו כולל את המקומות בהם בגדים נאמר בדרך של כלל או ריבוי, ופירט לך הכתוב באחד מהם - בנגעים התורה מפרטת יותר בגד צמר בגד פשתים, אף כל צמר ופשתים,

ומשמעות הדברים שכלל שהבגד הכתוב בתורה נראה כבא למעט על ידי שכתוב בתוך פרטים אחרים, יש יותר מקום ללמוד בנין אב מנגעים למעט רק בגד צמר או פשתים ואכן סידור הפסוקים ברש"י הוא על דרך זה:

- הפסוק הראשון המדבר בענין טומאת שרצים, מוזכר בו חמישה סוגי דברים מפורטים כשהפרט בגד (בתוכם א) כלי עץ, ב) בגד, ג) עור, ד) שק, ה) כל כלי אשר יעשה וכו'.

- בפסוק של טומאת מת מוזכר בו ארבעה פרטים/מיעוטים א) בגד, ב)

והנה לפניכם לשון קדשו בדיבור המתחיל הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם. כגון בטומאת שרצים וטומאת מת, דכתיב בטומאת שרצים או בגד או עור. ובמת וכל בגד וכל כלי עור. וכן בשכבת זרע וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וגו'. ובציצית על כנפי בגדיהם:

ראשית נפתח בהסבר התיבה "כגון" שבדרך כלל פירושו בלשון רש"י אינו שהוא דוגמא ויש עוד דוגמאות אלא כגון דא בלבד ודו"ק היטב ואשכח, ובפרט כאן שהולך ומונה ארבעה דברים מוכרח להיות שאלו הם הארבעה בלבד כי אם יש יותר למה כתב ארבעה דברים שונים כדוגמא יכל לכתוב אחד או שתיים בלבד,

מכאן נמשיך ונתבונן לסדר שסידרן רש"י שאינו כסדר שכתובים בתורה וזהו סידורן והפסוקים במלואם:

א. טומאת שרצים (ויקרא יא, לב) וְכָל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמָתָם יִטְמָא מְכַל כְּלֵי עֵץ אוּ בְּגָד אוּ עוֹר אוּ שֶׁק כָּל כְּלֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מְלֶאכֶה בָּהֶם בְּפִיִּם יוֹבֵא וְטִמָּא עַד הָעֶרֶב יִטְהַר'.

ב. שכבת זרע (ויקרא טו, יז) וְכָל בְּגָד וְכָל עוֹר אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו שְׁכַבְת זָרַע וְכַבֵּס בְּפִיִּם וְטִמָּא עַד הָעֶרֶב'.

ג. ציצית (במדבר טו, לח) וְדָבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת'.

ד. טומאת מת (במדבר לא, כ) וְכָל בְּגָד וְכָל כְּלֵי עוֹר וְכָל מַעֲשֶׂה עֲזִים וְכָל כְּלֵי עֵץ תִּתְחַטְּאוּ'.

ואילו רש"י מסדרן בסדר שונה, א. טומאת שרצים ב. טומאת מת (שהוא האחרון בסדר המקראות) ג. שכבת זרע, דהיינו הדבר השני

כל כלי עור, (ג) כל מעשה עזים, (ד) כל כלי עץ.

• בפסוק של שכבת זרע מוזכר בו רק שני פרטים/מיעוטים (א) כל בגד, (ב) כל עור.

• בפסוק של ציצית מוזכר אמנם בגד לא כפרט אלא במשמעות כלל אבל מאחר ודרשין סמוכים בין מצות ציצית לפרשת שעטנז יש לומר שגם כאן הבגד הוא מיעוט ונאמר את הכלל של רבי ישמעאל גם על הבגד הכתוב בפרשת ציצית וכפי שאיתא בגמרא בדף כ"ז ובמנחות דף לט ע"ב שהחיוב מדאורייתא הוא רק בבגד צמר או פשתים לדברי רבי ישמעאל.

וכעת נחזור לדברי רש"י. שבתחילה נקט כעין הקדמה ופתיחת דברים ואומר "כגון בטומאת שרצים ובטומאת מת", שהצד השווה בהם שהטומאה אינה ניכרת בבגד עצמו ולפי זה הרי הם החידוש הגדול יותר היוצא מדברי רבי ישמעאל שאף על פי שזה שונה לגמרי מטומאת נגעים ששניכרת בבגד עם כל זאת הלשון "בגד" הנכתב בהם הוא מיעוט, שמשמעותו רק עם הבגד עשוי מצמר או פשתים, דהרי הפסוק המלמד שבגד הוא מיעוט, נכתב בנגעים שהם טומאה הניכרת - נגע הצרעת בבגד, והכהן צריך לראות הצרעת בבגד בדווקא ולבדוק הצבע הברור המטמא ובוודאי שיש שינוי במראה הנבדל מסוג החומר ממנו נעשה הבגד צמר או פשתים, והיה מקום לומר לכאורה שאינו מלמד גבי טומאה שאינה ניכרת, על כן הוסיף רש"י כראיה "וכן בשכבת זרע", כלומר, שפסוק זה דומה לפסוקים הקודמים בכך שהמילה 'בגד' מוזכרת יחד עם עוד סוגי דברים נוספים, אבל היא טומאה שונה מטומאת מת ושרצים

דניכרת בבגד כלשון הפסוק "וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע". והוסיף רש"י וגוי להורות על המשך הפסוק וכבס במים וטמא עד הערב ומכאן שטומאת שכבת זרע דומה מצד אחד לטומאת נגעים דניכרת אבל גם אחר שכיבסה ואינו ניכר השכבת זרע נשאר הבגד עדיין טמא עד הערב ובהוה הוא דומה לשרצים ומת ועל פי זה הכלל של תני דבי רבי ישמעאל יעבור כבריא בכל המקומות שנכתב בגד כמיעוט, ומוסיף רש"י ובציצית שאינו שייך לכלל שהוא מיעוט אלא שבו יש לי סיבה אחרת הנוגעת לחומר ממנו עשוי בגד הציצית ומוכח שמדובר בוודאי גם מבגד שנעשה מצמר ופשתים דדרשין סמוכים לעניין שעטנז, ובכך הוי גילוי מילתא על החומר ממנו עשוי הבגד, ולכן נוכל גם כאן לדרוש הכלל של רבי ישמעאל לומר שבגד הוא "רק" צמר ופשתים, (כי בשאר מקומות שנאמר בגד כלא תבל בגד אלמנה אין לי שום גילוי או רמז לחומר ממנו עשוי הבגד).

והנה מדברי רש"י במסכת מנחות דף ל"ט ע"ב גבי ציצית נראה שאכן למד כך וז"ל כדתנא דבי רבי ישמעאל. דאומר אין מחייבין בציצית אלא בגד צמר או בגד פשתים: בגדים בתורה סתם. על כנפי בגדיהם: ופרט לך. בכלאים וגבי נגעים בבגד צמר או בבגד פשתים:

והדברים ברורים שכוונת רש"י להסביר את עניין הציצית בעיקר בדברי רבי ישמעאל שהרי ענינו כאן במנחות, והסברו נפרוש כיריעה משולבת: כדתנא דבי רבי ישמעאל. דאומר אין מחייבין בציצית אלא בגד צמר או בגד פשתים [הואיל ונאמרו] בגדים בתורה סתם [וגבי ציצית] על כנפי בגדיהם ופירט לך [והכתוב רמז לך שהוא פרט] בכלאים [שדרשין סמוכין] וגבי נגעים [שהוא האחד מהן מכלל הפסוקים שמוזכר בגד - כתב ממש] בבגד צמר או בבגד פשתים:

כן עיקר דברי רש"י להסביר את את
"האחד מהן" שהוא הפסוק בנגעים ששם
כתוב "בגד צמר בגד פשתים" אבל
בשעטנז בפסוק שמפרט צמר ופשתים לא
נאמר "בגד" אלא לא תלבש שעטנז צמר
ופשתים יחדו.

לדף היומי מסכת חולין

דף קיט ע"א

**רש"י ד"ה עדשים בקליפתן. אלמא יש שומר
לפחות מכפול:**

יש להעיר מדוע לא פירש פירושו על תחילת
הגמרא חטה בקליפתה,

ועיין רבינו גרשום שכתב וז"ל ת"ש כו' כלומר
והא הכא דחטה ושעורה הוא פחות מכפול
וחשוב שומר.

ואולי מפני שהוא אחרון, או מפני שעדשים כתב
בלשון רבים ומכאן משמע שכל עדש ועדש
שהוא קטן מפול נמצא בקליפה משא"כ הלשון
חטה שיכול להיות גם כל גבעול החיטה (שגם לו
יש כיסוי בשעה שגודל),

ועוד אפשר שהוא על פי מה שמוזכר בעמוד ב'
חטי דשמעון בן שטח. כשתי כליות של שור
הגדול במס' תענית:

הרי שיש חיטה שהיא גדולה מפול.

דף קכא.

**רש"י ד"ה תנן התם – צמסכת טהרות צסדר
טהרות גבי נבלת עוף טהור:**

לכאורה תיבות **בסדר טהרות** מיותרות, וראה
רש"י בסף העמוד,

ותמיהה על בעל השיטה מקובצת רבי בצלאל
אשכנזי מראשוני האחרונים שגורס ומוחק
התיבה בכלאים והאות ו וגבי נגעים, דאם הוא
כדבריו היה צריך להיות הדיבור המתחיל
באחד מהם ולא ופירט לך,

ולראיה אחרונה אביא שכך הוא מרש"י
ביבמות דף ד ע"ב שג"כ מוזכר שם מימרת רבי
ישמעאל ושם רש"י מפרש צמר ופשתים למה
לי. אי לאשמועינן דכלאים צמר ופשתים הוא
דקאסר לא צריך דמכדי בכלאים כתיב בגד
ותנא דבי רבי ישמעאל וכו': באחד מהן. גבי
נגעים בבגד צמר או בבגד פשתים: הרי שרש"י
שינה אכן את הדיבור המתחיל ומפרש מה הוא
אחד מהן,

וזוהו הפלא ופלא שבכל מקום רש"י מפרש
כמידת צרכו:

- בשבת - שהוא עיקר דברי רבי ישמעאל
ועניני הטומאה נלמדים שם בהרחבה וכן
גם ציצית בהמשך, כתב רש"י את כל
הדברים הנלמדים מהמימרא הזאת,
- במנחות - שעיקר עסק הגמרא שם בגדר
החיוב מדאורייתא של מצוות ציצית
הסביר רש"י במדויק איך מצוות ציצית
בלבד משולבת בדברי רבי ישמעאל,
- ביבמות – המדובר בגמרא הוא מתי
דרשין סמוכים ובתוך הדברים הובאו
דברי רבי ישמעאל וכמו שרש"י מסביר
מהלך הגמרא בדיבור המתחיל צמר
ופשתים למה לי, והגמרא דנה שם האם
הפסוק לא תלבש שעטנז "צמר ופשתים"
מופנה או לא והיינו יכולים לטעות בפשט
דברי רבי ישמעאל שבאחד מהם פירט
צמר ופשתים הכוונה לפסוק בשעטנז על

פורח באויר, וממשיך רש"י "כלומר" השיאו לדבר אחר.

במסכת ביצה הד"ה הוא - אני היום סמכוני באשיות, וכאן - סמכוני באשיות.

במסכת ביצה – הדרשה הייתה ביום טוב, הוא אומר שנחלה בעקבות זאת, ומבקש הביאו לי סעודה.

כאן – הדרשה בשבתא דרגלא. ובמנחות דף לו (ובעוד מקמות) מפרש רש"י שבתא דרגלא. שבת שדורשין בהילכות הרגל כדקיי"ל (פסחים דף ו.) שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח לי יום: הוא אומר שתש כוחו וצריך חיזוק.

ונראה שרש"י הבין זאת מן האיבעיות, כאן האיבעיה הייתה בקשר לקולית סתומה ואיך הגיע ששואל שאילה זו דווקא סמוך ונראה לדרשה, ושמא מפני שלמדנו בפסחים פד ע"ב(הפעם היחידה בש"ס שמופיע שוב ענין הקולית חוץ מחולין) מיתיבי רבי אומר נמנין על מוח שבראש ואין נמנין על מוח שבקולית על מוח שבראש מ"ט הואיל ויכול לגוררו ולהוציאו, והזכיר זה בדרשה וע"כ שאלו בענין טומאה ולכן כתב רש"י שבשבת הרגל היתה, אבל במסכת ביצה והשאלה היתה על שחיטה ביו"ט של חצי בהמה של נכרי ורב הונא ענה לו אלא שהמשיך רב אויא לשאול וכי מה בין זה לנדרים ונדבות, ועל זה לא השיב אלא אמר עורבא פרח, וע"כ כתב רש"י שביו"ט היה וכתב גם הלשון נחלתי, (ענין חולה בשבת מופיע שם בגמרא בכ"ב ע"א) וביקש הביאו לי סעודה כדין יו"ט, וכן הוזכר שם בגמרא שהתירו שבות ביו"ט, ואמר רש"י בד"ה אני היום סמכוני באשיות, שרש"י מחלק משפט זה לשניים אני היום – דרשתי, וקורא אני עלי – סמכוני באשיות =, וזה שולל את פירוש רבינו חננאל שם אני היום סמכוני באשיות – היום סמכוני לראש ישיבה, ועל פירוש זה מקשים האחרונים

ואפשר שהוא רמז לשלוש פעמים טהור שמוזכר ברש"י זה כעין שעושים בטהרת המת ומזכירים שלוש פעמים טהור הוא, והוא על פי הכתוב ביחזקאל וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם.

ולרמוז על טהרת הפה = חרטום.

דף קנד:

רש"י ד"ה סמכוני באשיות. כלומר לריכני חיזוק לפי פסר כחי מכת הדרכה שדרשתי היום כרבים לשבת הרגל היתה:

במסכת ביצה דף כ"א ע"א

איתא ברש"י ד"ה עורבא פרח. עורב הפורח למעלה הסיאו לדבר אחר: כי נפק. רב אויא: אמר ליה רבה זריה. רב הונא לאצוה: לאו היינו כו'. ולמה דחיתו והלך לו ככלימה: אני היום סמכוני באשיות. יו"ט הוא ודרשתי לרבים וחליתי מטורח הדרכה וקורא אני עלי סמכוני באשיות הציאו לי סעודה ואסעוד: לזעיא טעמא. ולריך אני להרהר ולעיין זה:

בשני המקומות מדובר ברב הונא ורב אויא סבא, וברש"י בביצה מפרש בהרחבה את כל הסיפור שזה הפעם הראשונה שמופיע ענין כזה, ובחולין שזה פעם השניה לא הוצרך להסביר שוב כלל, אלא בכל זאת חזר להסביר בשני דבורים ובהם נראה כמה שינויים, שזה מדגיש שחזר ופירש דוקא אלו מפני סיבה.

במסכת ביצה כתב - עורב הפורח למעלה שזהו תרגום עורבא פרח, ומסביר שפירוש - השיאו לדבר אחר בדיבור זה, וכאן כתב "ראה עורב פורח באויר" שאמר לו לכאורה לראות עורב

וְאֶהְיֶה שְׁעֵשְׂעִים יוֹם יוֹם" (משלי ח ל), ויומו של הקב"ה אלף שנים, שנאמר: "כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כַּיּוֹם אֶתְמוּל" (תהלים צ ד). "כתם פז" – אלו דברי תורה שנאמר: "הַנִּחְמָדִים מְזַהֵב וּמְפַז רַב" (תהלים יט, יא). דברים, שנבראו מ"ראשית", חרותים מכתם פז. "קווצותיו תלתלים" – זה הַסֶּךָגוֹל. "שחורות כעורב" – אלו האותיות. דבר אחר: "קווצותיו" – קוצי ר' אליעזר ור' יהושע. "תלתלים" תלי תלים הם. במי הן מתקיימות? ב"שחורות כעורב" – **במי שהוא משחיר ומעריב בהם**. אמר ר' שמואל בן נחמן: דברי תורה צריכים השחרה. פרנסה מנין? "מִי יָכִין לְעֶרֶב צִידוֹ" (איוב לח מא) – למד מאליהו, על ידי שהשחיר והעריב בתורה, לא כבר זימנתי לו עורבים? "וְהָעֶרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבֶשֶׂר בַּבֶּקֶר" (מלכים א יז ו). מהיכן היו מביאים לו? משולחנו של יהושפט. אמר ר' שמואל בן אמי: דברי תורה צריכים השחרה. פרנסה מנין? "מִי יָכִין לְעֶרֶב צִידוֹ" כך, אם אין אדם נעשה אכזרי על גופו ועל בניו ועל ביתו כעורב הזה, אינו זוכה ללמוד תורה.

ועל פי הדברים האלו אפשר שאמר לו "ראה עורב הפורח באויר" תראה אם יש תלמיד חכם – עורב שפורח באויר ואינו צריך עכשיו מנוחה. דף קכז.

רש"י ד"ה וסלמנדרא. שרץ הנולד מן האור מעלי הדם על ידי כספים והסך מדמו אין האור שולט בו וקיים ליה לר"ע דמינא לכז הוא :

בחגיגה דף כז עמוד א

רש"י ד"ה סלמנדרא. חיה הנזכרת מן האור כשזוערין אש במקום אחד שזע שנים תמיד כלי הפסקה:

איך המשיך לשאול שאילות נוספות כי לכאורה שני השאילות באותו יום, וכן פירש בערוך, אבל לרש"י לא יקשה כי הוא שני ימים שונים, והיות וכאן זה שבת לא אמר הביאו סעודה ולא אמר שנחלה ע"מ שלא יכשלו בחילול שבת בשבילו ולכן כאן אמר שצריך חיזוק.

והיות ובביצה רב הונא ענה לשאילתו הראשונה של רב אויא ע"כ אמר לו עורבא פרח למעלה השיאו לדבר אחר, כי אינו דוחהו ממש מלפניו וע"כ השתמש בלשון זה כביטוי שאינו יכול להמשיך לענות עכשיו, אבל כאן שדחהו לגמרי ולא ענה לו כלום, רש"י כדרכו שהיכן שיכול לפרש הדברים לא כביטוי סתם, פירש רש"י שאמר לו – ראה עורב פורח באויר (לא דוקא למעלה) והוא ע"פ מה דאיתא בשבת דף לה ע"א א"ל רבא לשמעיה אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדשימשא אריש דיקלי אתלו שרגא ביום המעונן מאי במתא חזי תרנגולא בדברא עורבי אי נמי אדאני: וברש"י חזו תרנגולין. היושבים על הקורות מבעוד יום וכן העורבים בשדה:

פירוש שעכשיו עיצומו של שבת כי העורב עוד פורח באויר וממילא לא יוכל ליישב את ליבו בסעודה של בשר כי אי אפשר להכינו בשבת, וע"כ פירש רש"י "כלומר" השיאו לדבר אחר, כי לא באמת דחה אותו לענין אחר,

ואפשר להמתיק את הדברים ע"פ המדרש בפרשתינו תזריע

ויקרא רבה פרשה יט סימנים א-ג

"וְאֶשָּׁה כִּי יָזוּב זֹבֵב דָּמָה יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֵת נִדְתָּהּ אוֹ כִּי תִזוּב עַל נִדְתָּהּ וְכוּ' " (ויקרא טו כה). "ראשו כָּתֵם פֶּז קִנְצוֹתָיו תִּלְתְּלִים שְׁחָרוֹת פְּעוֹרֵב" (שיר השירים ה יא). "ראשו" – זו תורה, שכתוב: "ה' קִנְנִי רִאשִׁית דְּרִכּוֹ קֶדֶם מִפְּעֻלּוֹ מֵאֲז" (משלי ח כב); שאמר ר' הונא בשם ר' שמעון בן לקיש: שני אלפים שנה קדמה תורה לבריאת עולם: "וְאֶהְיֶה אֲצֻלוֹ אֲמוֹן

במקום אחד בלא הפסק לשון זה מתיישב ככפתור ופרח עם המשך הגמרא מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב "כמה שנים אין האור שולטת בו", והנה לנו סוג של אש הדולקת ב"מקום אחד ללא הפסק" כמה שנים, ועל כן לא כתב תנור,

במסכת חולין שענין הסלמנדרא הובאה בתוך בתוך ברייתא הדורשת את הפסוק את הצב למינהו על שרצים נוספים וכפי שרש"י עצמו מסביר שכך דעת ר"ע שדורש את הפסוק את מה רבו מעשיך וכו' על הסלמנדרא, הסביר רש"י שהוא שרץ וכתב בלשון זכר כלשון הפסוק וכן הזכיר רש"י בפירוט את ענין הכשפים וזה כעין המחובר לטמא טמא, וכן בהמשך דברי הגמרא שם הוזכרו רשעים, מזווגי כלאים וגנבים וכו'.

ובמסכת סנהדרין שעיקר הסיבה שלשמו מובא הסלמנדרא הוא בשביל הענין שאמו של חזקיה סכה אותו בדם הסלמנדרא כהגנה מפני האש שרצה אביו להעבירו במולך ועל כן רש"י לא מזכיר את ענין הכישוף אלא כתב שהסלמנדרא נוצרת מאש הנוצרת מאליה בתנור שבע שנים כי הרי לא יתכן שביקשה לעשות זאת על ידי כישוף ואסור להשתמש בזה אף שהמטרה טובה ובאמת פעולתה הועילה כמו שמצינו שחזקיה היה למלך כשר וצדיק, ועל כן רש"י גם לא כתב במפורש שרץ וכתב לשון נקייה "חיה קטנה" והמשיך לכתוב בלשון נקייה והסד מדמה.

שלי ושלכם שלכם הוא, ועל כן אשמח לקבל הערות והארות ודיוקים בלשון רש"י:

aharonteomim@gmail.com

הגרעק"א מציין בגליוני הש"ס בחגיגה לרש"י כאן במסכת חולין דף קכז ע"א שלכאורה נראין כסותרים.

במקום נוסף בש"ס מוזכר סלמנדרא במסכת סנהדרין דף סג ע"ב ושם פירש רש"י: סלמנדרא. חיה קטנה שיוצאה מתנור שהאש בוערת בו שבע שנים והסך מדמה אין האור שולט בו ובאחז מצינו כתוב (מ"ב טז) גם את בנו העביר באש ולא מצינו לו בן אלא חזקיהו: ובהתבוננות בשלשת המקומות נוכל להבחין בכמה שינויים נוספים מעבר לשינוי הגדול הנראה כסתירה שציין הגרעק"א הנ"ל, בחגיגה הזכיר רש"י שהאש בוערת "במקום אחד" ובסנהדרין כתב "בתנור", "בחגיגה כתב" ללא הפסק "ובסנהדרין לא ציין זאת, בחגיגה כתב "חיה" "סתם ובסנהדרין כתב" חיה קטנה, "בחולין רש"י מתייחס לסלמנדרא בלשון זכר והסך" מדמו "וזה בהמשך להסברו שהוא שרץ, ובסנהדרין כתב "והסך מדמה" כל זה מביא לומר שכל הסברו של רש"י לדבר אחד נתכוין שהסלמנדרא הוא שרץ = חיה קטנה הנוצרת מן האור הדולק בתנור ברציפות או במקום אחר וכך דרך המכשפים לעשות החיה הזו על ידי שמבעירין עצי ההדס ואולי אין הם צריכים שיהיו בוערים ב"מקום אחד" שבע שנים, אלא שבכל מקום רש"י הרחיב בענין הנוגע והדומה לדברי הגמרא שם.

כאן במס' חגיגה שהגמרא רוצה לעשות קל וחומר מסלמנדרא לתלמידי חכמים לא הביא רש"י את ענין הכישוף שהוא מסמל טומאה ואינו מקום בענין טהרה, ורש"י גם לא כתב בתנור כי הרי זה לאו דווקא כי זה חיה שנוצרת הן מאליה מבעירת תנור והן במכוון על ידי כישוף, ועל כן גם לא הזכיר "קטנה" שזה דומה לשרץ ורש"י כדרכו כשהדבר נוגע לתלמידי חכמים רצה להתרחק מכל מה שמזכיר שרץ, עוד מוסיף רש"י לציין שזאת אש הדולקת